

Anlam ve Haz Arasında: Üniversite Gençlerinin Spiritüel ve Hedonistik Eğilimleri

Between Meaning and Pleasure: Spiritual and Hedonistic Tendencies of University Youth

Fatma Nur ŞENGÜL

ORCID: [0000-0002-2995-943X](https://orcid.org/0000-0002-2995-943X) | E-Posta: fnyilmaz@aydin.edu.tr

Doç. Dr. İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Associate Professor, İstanbul Aydın University, Department of Sociology

İstanbul, Türkiye

ROR ID: [00qsyw664](https://ror.org/00qsyw664)

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: Şengül, Fatma Nur. "Anlam ve Haz Arasında: Üniversite Gençlerinin Spiritüel ve Hedonistik Eğilimleri". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (Aralık 2024), 36-66.

<https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1507901>

Date of Submission (<i>Geliş Tarihi</i>)	01. 07. 2024
Date of Acceptance (<i>Kabul Tarihi</i>)	16. 09. 2024
Date of Publication (<i>Yayın Tarihi</i>)	15. 12. 2024
Article Type (<i>Makale Türü</i>)	Research Article (Araştırma Makalesi)
Peer-Review (Değerlendirme)	Double anonymized – At Least Two External (Çift Taraflı Körleme / En az İki Dış Hakem).
Ethical Statement (<i>Etik Beyan</i>)	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited. (Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur).
Plagiarism Checks (<i>Benzerlik Taraması</i>)	Yes (Evet) – Ithenticate/Turnitin.
Conflicts of Interest (<i>Çıkar Çatışması</i>)	The author(s) has no conflict of interest to declare (Çıkar çatışması beyan edilmemiştir).
Complaints (Etik Beyan Adresi)	suifdergi@gmail.com
Grant Support (<i>Finansman</i>)	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. (Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır).
Copyright & License (Telif Hakkı ve Lisans)	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. (Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır).

Öz

Bu çalışmada üniversite gençliğinin din ve Tanrı'ya olan inanç ya da inançsızlığı, dindarlık düzeyleri, yoga, meditasyon, reiki gibi uygulamalara olan bakış açıları, spiritüel iyi oluş ve hedonizm düzeyleri ve bu düzeylerin çeşitli sosyal değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği ele alınmaktadır. Üniversite gençlerinde spiritüel inançlara olan eğilimin artış gösterdiği, spiritüel iyi oluşun hedonizmi sınırlandırdığı ve ateizm ve deizm inancının yükseliş gösterdiği bu çalışmanın temel iddialarıdır. Günümüz modern toplumlarda görülen sekülerleşme, sübjektivizm, kayıtsızlık, aşınmışlık, bireycilik, hazcılık, küreselleşme, çoğulculuk ve hızlı değişim üniversite gençlerini doğrudan etkilemektedir. Yeniçağda genç birey iki uç noktada: anlam ve haz arasında kendisine yeni kimlikler ve inançlar bulmaya çalışmaktadır. Genç birey tarafından modernliğin getirdiği bireysellik, hazcılık, mutluluk gibi olgular ile dinden uzaklaşmanın yarattığı boşluk doldurulmaya çalışılmaktadır. Modern toplumda genç birey hazları ile anlam arayışları arasındadır. Çalışma bu haz ve anlam arayışı spiritüel iyi oluş hali ve hedonizm kavramları ile ele almaktadır. Literatürde, spiritüel iyi olma hali ve hedonizm ilişkisini gençler üzerinden irdeleyen çalışmaların eksikliği göze çarpmaktadır. Yapılan çalışmalar daha çok mutluluk ve spiritüel iyi oluş ilişkisini ele almakta ve mutlu olmak amacıyla bireylerin spiritüel inançlara eğilim gösterdiğini iddia etmektedir. Bu anlamda bu çalışma, günümüz haz ve hız gençliğinin, spiritüel iyi oluşu ve hedonizmi arasındaki ilişkiyi ele alma açısından literatürde var olan boşluğu doldurmayı hedeflemekte ve anlam ve haz arasında gençlerin konumlandıkları noktayı keşfetmeyi amaçlamaktadır. Spiritüellik, bireyin hayat yolunu ve amacını bulmasında etkili olan, bireyi doğa veya Tanrıya, enerji gibi güçlere yaklaştıran, onu anomi ve belirsizlikten uzaklaştıran, psikolojik anlamda duygusal, inançsal anlamda ahlaki iyi oluş halidir. Hedonizm ise bireyin yapacağı seçimlerde kendisine en fazla haz veren olguyu seçmesi, bireyselliğin, mutluluğun, maddiyatın ön planda toplumsal ve dinî olanın geri planda olduğu haldir. Çalışmada spiritüel iyi oluş durumu Ekşi ve Kardaş tarafından geliştirilen Spiritüel İyi Oluş Ölçeği ile; hedonizm düzeyi ise Şengül ve Aydınalp tarafından geliştirilen Hedonizm ölçeği ile ölçülmüştür. Araştırma modeli dokümantasyon ve tarama olmak üzere iki farklı metotla tasarlanmış ve nicel araştırma metoduna ait anket tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmaya katılanların spiritüel iyi oluş düzeyleri ve hedonizm ortalamaları ile cinsiyet, ekonomik düzey ve dinî durum faktörleri arasında nasıl bir ilişkinin olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmada kartopu ve kolayda örnekleme teknikleri bir arada kullanılmış ve toplam 425 üniversite öğrencisine çalışma yüz yüze ve telefon aracılığıyla 1.04.2024-15.05.2024 tarihleri arasında uygulanmıştır. Eksik ya da hatalı anketlerin elenmesiyle analizler 386 üniversite öğrencisi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde SPSS programından yararlanılmıştır. Araştırmanın sonucunda üniversite öğrencilerinin dinî tutum düzeylerinin düşmeye başladığı, deizm ve ateizm eğilimlerinin yükseldiği, üniversite gençliğinin %72,3'ünün yoga, meditasyon, reiki gibi spiritüel pratiklere karşı olumlu tutum sergilediği, spiritüel iyi oluş halinin orta düzeyde olduğu, kadınların, dindarların ve ekonomik düzeyi orta ve düşük olanların spiritüel iyi oluş düzeyinin daha yüksek olduğu, hedonizm düzeyinin orta üstü olduğu, kadınların, ekonomik düzeyi yüksek olanların ve dinden uzak olanların hedonizm düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada hedonizm ile spiritüel iyi oluş arasında negatif yönlü ve düşük düzeyli bir ilişkinin var olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak üniversite gençlerinde spiritüel iyi oluş halinin hedonizmi sınırlandırdığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Spiritüel Hareketlere Yönelik Tutum, Spiritüel İyi Oluş, Hedonizm Eğilimi, Üniversite Gençliği.

Abstract

This study examines university youth's belief or disbelief in religion and God, their level of religiosity, their perspectives on practices such as yoga, meditation, and reiki, their spiritual well-being and hedonism levels, and whether these levels differ according to various social variables. The central claims of this study are that the tendency towards spiritual beliefs is increasing among university youth, that spiritual well-being limits hedonism, and that the belief in atheism and deism is on the rise. Secularization, subjectivism, indifference, weariness, individualism, hedonism, globalization, pluralism, and rapid change in today's modern societies directly affect university students. In the contemporary age, the young individual tries to find new identities and beliefs for himself between two extreme points: meaning and pleasure. The young individual is trying to fill the gap created by the distance from religion with phenomena such as individualism, hedonism, and happiness brought by modernity. In modern society, young individuals are torn between their pleasures and their search for meaning. The study addresses this search for pleasure and meaning with the concepts of spiritual well-being and hedonism. In literature, more studies need to examine the relationship between spiritual well-being and hedonism among young people. Studies mainly focus on the relationship between happiness and spiritual well-being and claim that individuals tend to have spiritual beliefs to be happy. In this sense, this study aims to fill the literature gap in addressing the relationship between the spiritual well-being and hedonism of today's youth, pleasure, and speed. It seeks to discover where young people position themselves between meaning and pleasure. In the study, spiritual well-being was measured with the Spiritual Well-Being Scale developed by Ekşi and Kardeş; The level of hedonism was measured with the Hedonism scale developed by Şengül and Aydınalp. The research model was designed using two methods: documentation and scanning and the quantitative research method of survey. It was tried to determine the relationship between the participants' spiritual well-being levels and hedonism averages and the factors of gender, economic level, and religious status. Snowball and convenience sampling techniques were used together in the study, and the study was applied to a total of 425 university students face-to-face and via telephone between 1.04.2024 and 15.05.2024. Analyses were carried out on 386 university students by eliminating incomplete or erroneous surveys. SPSS program was used to analyze the data. As a result of the research, the religious attitude levels of university students started to decrease, deism and atheism tendencies increased, 72.3% of university youth showed positive attitudes towards spiritual practices such as yoga, meditation and reiki, spiritual well-being was at a moderate level, women, religious people and economic It has been determined that the spiritual well-being level of those with medium and low levels is higher, the hedonism level is above average, and the hedonism level of women, those with high economic levels and those who are far from religion is higher. The study found that there is a negative and low-level relationship between hedonism and spiritual well-being. As a result, spiritual well-being limits hedonism in university youth.

Key Words: Sociology of Religion, Attitude Towards Spiritual Movements, Spiritual Well-Being, Hedonism Tendency, University Youth.

Giriş

Modern dünyanın din ve dine ait yapılar hakkındaki en temel argümanı dinî inanç ve pratiklerin zaman içerisinde sosyal yapıdaki görünümünü kaybedeceği yönündedir. Bu noktada yaşanacak sekülerleşme iddiası günümüzde din ve toplum ekseninde yeniden değerlendirilmektedir. Ancak din toplumsal düzenin değişimine göre yeni ve farklı formlara bürünerek hayat bulmakta ve varlık göstermeye devam etmektedir. Bu durum ise dinî içeriklerin daha göreceli bir yapıya bürünerek karma inanç sistemlerinin oluşmasına aracılık etmektedir. Bu noktada toplumda din ve din eksenli çeşitli inanışlar, hareketler ya da gruplar ortaya çıkmakta¹ ve çıkmaya da devam etmektedir. Ortaya çıkan bu yeni inanç biçimleri bireylerin anlam boşluklarını doldurmak için başvurulan olgular haline dönüşmektedir.

18. yüzyılın başlarına kadar dünya üzerinde hemen hemen her toplumsal değer, kültür, ahlak ya da bireysel davranışların açıklanmasında başvurulan din ya da dinî yapılar 18. yüzyılın sonunda tartışma alanı haline gelmiştir. Dinin ortadan kalkacağı, kamusal alandan bireysel vicdana çekileceği, görünmez hale² gelerek zaman içerisinde yok olacağı tartışılmıştır.³ Geleneksel dine yönelik eleştiriler getirilmiştir. Yeni Çağ'ın beraberinde getirdiği sekülerleşme, subjektivizm, kayıtsızlık, aşınmışlık, bireycilik, hazcılık, küreselleşme, çoğulculuk ve hızlı değişim dine ve dinî gruplara da yansımıştır.⁴ Yeniçağda birey iki uç noktada: anlam ve haz arasında kendisine yeni kimlikler ve inançlar aramaktadır. Modernliğin getirdiği bireysellik, hazcılık, mutluluk gibi olgular ile dinden uzaklaşmanın yarattığı boşluk doldurulmaya çalışılmaktadır. Dinden uzaklaşmanın yarattığı boşluk, 20. yüzyılın ikinci yarısında, II. Dünya Savaşı sonrasında sanayileşmiş, modernleşmiş ve kapitalistleşmiş toplumlarda ortaya çıkmaya başlayan "yeni dinî hareketler", "yeniçağ hareketleri", "kült grupları" vb. tanımlamalar etrafından birleşen ve kurumsal dine yeni alternatifler oluşturan yapılarla da giderilmeye çalışılmıştır. Teolojik olarak bu hareketler inanç eksenini üzerinden tanımlanmış ve "kült" olarak isimlendirilmiştir. Kült, geleneksel bir dinî örgütün bölünmesi veya yeniden düzenlenmesi durumunda ortaya çıkmakta ve hâkim olan dinî anlayıştan farklılaşmaktadır. Kiliseler örgütlenmiş ve kurumsallaşmış iken kültürler

¹ Gamze Gürbüz - Hasan Hüseyin Aygül, "Araştırdan Uyanışa, Şifadan Estetiğe Yeni Çağ İnançları", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/43 (June 2021), 44.

² Thomas Luckmann, *Görünmeyen Din*, çev. Ali Coşkun vd. (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 63.

³ Ali Köse, "Sekülerleşme Teorileri Bağlamında Türkiye'de Din ve Modernleşme". *Laik Ama Kutsal*. ed. Ali Köse (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006), 11.

⁴ Ali Rafet Özkan, *Kıyamet Tarikatları: Yeni Dini Hareketler* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006), 31-44.

fazla kabul görmeyen ve dışlanan kültürel normları ifade etmektedir. Akademik camia ise daha nesnel bir kavram olan 'yeni dinî hareketler' kavramı ile bu hareketleri tanımlama sürecine girmiştir. Barker'a göre yeni dinî hareketlerin çoğu 1950'lerden sonra ortaya çıkmış ve 1970'lerden itibaren de dikkat çekmeye başlamıştır. Bu hareketler öğretilerinde coşkun bir dinî, ruhî ve felsefi yaşantı vaat eden birbirinden farklı oluşumlardır.⁵

Yeniçağ hareketleri geleneksel ve örgütlü dinlere karşı alternatif oluşturmaları, klasik dinlerde olduğu gibi bağlayıcı ve sınırları net çizilmiş inanç sistemleri ve metinlerinin olmaması, özellikle doğu dinleri ve felsefesindeki bazı kavramları yeniden ele alarak kendilerine eklemeleri, bireyin kimliğinin ayırt edici bir parçası olarak ortaya çıkmaları ve neyin nasıl eklenip ya da çıkarılacağına kişiye bağlı ve esnek olması gibi etmenlerden dolayı yeni bir oluşum olarak ifade edilmektedir.⁶ Bu oluşumların dayanaklarından birisi de spiritüeliktir. 1950 yılı spiritüel kavramının ve bu kavramla ilişkili hareketlerin ortaya çıkmasında bir dönüm noktası olarak dikkat çekmiştir.

1970'lerden sonra, Türkiye ve dünya genelinde dinî, spiritüel ve metafizik uygulamalar ile söylemlerin popüler kültür içindeki konumunun önemli ölçüde değiştiği ve ön plana çıktığı görülmektedir. Bu yıllar, dinden uzaklaşma, yeni oluşumlara kayma, dinî ve ruhsal pratiklerin ilgi görmeye başladığı dönemlerdir. Dinî ve ruhsal olanın politik, toplumsal ve kültürel bağlamlarda yeniden ortaya çıkışı ise farklı şekilde tezahür etmiştir. Kimi teorisyen ve araştırmacılar bu yeniden ilginin, fundamentalist dinî akımlara ve tek tanrılı dinlere yönelme eğiliminde olduğunu söylemekte ve klasik sekülerleşmenin aksine çağdaş sekülerleşmenin yaşandığı iddia edilmektedir. Diğer araştırmacılar ise bu yeniden ilginin New Age ruhsallığının bir ifadesi olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Uzakdoğu felsefelerinden esinlenen meditatif inançlar ve uygulamalar ile ezoterik ve spiritüel akımlar arasında yer alan Okültizm, Sufizm, Budizm ve Taoizm gibi yönelimler; meditasyon, yoga, bitkisel tedavi, astroloji, gizemcilik gibi popüler kültürde çeşitli alanlarda çeşitli yollarla kendini göstermektedir. Hem Batı'da hem de Türkiye'de, bu tür uygulamalar ve düşünce sistemleri geniş bir çeşitlilik içinde popülerlik kazanmıştır.⁷ Bu popüleritenin ardında yatan etmenlerin başında bu tarz inanç biçimlerinin ruhani ve içsel olana yaptığı vurgu

⁵ Mehmet Ali Kirman, *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi* (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010), 48-56.

⁶ Kurtuluş Cengiz vd., *Türkiye'de Spiritüel Arayışlar, Deizm, Yoğa, Budizm, Meditasyon, Reiki vb.* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2023), 45-46.

⁷ Feride Güner, "Spiritüel Bir Piyasa ve Uzlaşma Alanı Olarak Pop Tasavvuf", *Moment Dergi*, 10/2, 355.

gelmektedir. Bu inanç biçimlerinin yeni bir yaşam misyonu ortaya çıkarması onları daha da popüler hale getirmektedir. Bu inanış biçimleri, bireyin hem iç hem de dış dünya hakkında bir anlam arayışında olduğu zamanlarda bireye alternatifler sunmaktadır. Birey ise farklı tercih ve kabuller ile kendi mana dünyasını şekillendirebilmektedir.⁸

Bu hareketler 2000'li yıllarda sosyal medyanın da gelişmesiyle birlikte çok daha fazla görünüm kazanmaya başlamıştır. Bu tarz yapılanmaları tek bir kavram çatısı altında birleştirmek elbette güçtür. Yeni dinî hareketler, yeni kült hareketler, New Age hareketler, spiritüel akımlar vb. gibi kavramlar ile isimlendirilmektedir. Bu çalışmanın konusu gereği spiritüellik kavramına değinmekte fayda vardır. Düzgüner'e göre 1950'lere kadar, "spiritüellik" terimi din ve dindarlıkla özdeşleşmiş ve bu anlamda kullanılmış bir kavram olarak literatürde kendine yer bulmuş olsa da din ve spiritüel kavramları arasında ciddi ayrımlar bulunmaktadır.⁹ Dinler belirli bir organize yapıya ve inanç sistemine dayanmakta, öğretiler, kutsal metinler ve ritüellerle desteklenmekte iken, spiritüellik esnek, kişisel ve bireyin içsel deneyimleri ve öz farkındalığına dayanmaktadır. Dinlerde bir veya birden fazla tanrıya inanma var iken, spiritüellik daha çok evrensel enerji, kozmik bilinç, kuantum alanı gibi kavramlardan meydana gelmektedir. Dinler düzenli ve sürekli ibadet ve dua hali içinde iken spiritüellik, yoğa, meditasyon, enerji vb. uygulamalara dayanmaktadır. Bu farklılıklara rağmen zaman zaman bireyler dinî öğretiler ile spiritüelliği birleştirebilmekte ve kendi dinlerine entegre edebilmektedir. Ancak din ile spiritüellik arasında ayırım yapmayı tercih edenler de bulunmaktadır.¹⁰ Bu noktada din dışı spiritüel akımların 1950'lerden sonra Batı'da ve yakın geçmişte de Türkiye'de yaygınlaşmaya başlamasıyla, spiritüellik kavramının günümüzde dinden ziyade manevi alanı inşa eden, ruhsal, ruha ait olan vb. anlamları içerecek şekilde kullanılmaya başladığını söylemek mümkündür¹¹ Spiritüellik kavramı ile doğrudan ilişkili ve özdeş olan maneviyat kavramı, Batı literatüründe ve Türkçede farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılmakla birlikte günümüzde yeniden tanımlanma süreci içerisinde. Ancak, akademik ve sosyal alanda maneviyat kelimesinin yerine "spiritüel"

⁸ Gürbüz-Aygül, "Arayıştan Uyanışa, Şifadan Estetiğe Yeni Çağ İnançları", 45.

⁹ Sevede Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağı Örneğinde Türkiye ve Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)* (Isparta: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 101.

¹⁰ George River, *Spiritüelizm, New Age ve Modern Spiritüellik* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2023), 78-79.

¹¹ Sevdenur Varlık, *Türkiye'de Din Dışı Spiritüel Akımlar Üzerine Bir Araştırma* (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 16.

kelimesinin uygun görüldüğü, aynı zamanda kelimelerin birbiriyle örtüştüğü yapılan çalışmalarda görülmektedir.¹²

Geniş anlamda spiritüellik kavramının ne olduğuna baktığımızda spiritüellik, içsellik ile olan ilişkisinde yola çıkarak ve ilişkisinden hareketle kişinin duygu ve düşüncelerini, psikolojik anlamda; moral ve ruh halini, aynı zamanda inançlarını; ahlaki değerlerini kapsayan bir kavram olarak ele alınmaktadır.¹³ Bir başka tanıma göre ise spiritüellik, bireyin yaşam amacını, hayat yolunu bulmasında etkili olan, insanı doğaya yaklaştırarak evrendeki bütünlüğün bir parçası olduğunu fark ettiren, yaşadığı tüm sıkıntılarda, bireyin manevi gücünün yetmediği durumlarda adına Tanrı, enerji, doğa, karma vb. ne dersek diyelim, bireyin kendinden üst bir güce teslim olması ve ona güvenmesini sağlayan bir kavramdır. Spiritüellik, sahip olduğu umut etme, anlam arayışında mücadele etme, değiştirmeye gücünün yetmediği şeylerde ise kendinden üst bir güce teslim olma bakış açılarından dolayı insanı pozitif duygu durumuna yönlendirmektedir.¹⁴ River'a göre ise spiritüellik, her bir bireyin kendi yolculuğunu, anlamlarını ve potansiyelini bulmayı teşvik eder. Bireyi derin bir öz farkındalık daha derin bir birliktelik anlayışı ve yüksek bir amaca hizmet etme yeteneği ile bir dönüşüm ve değişim yoluna çıkarır. Ayrıca spiritüellik kişiye, kendi ruhani yolculuğunda kendi rehberi olabileceği fikrini de aşlar.¹⁵ Araştırmacılar, spiritüelliğin içeriğinin belirlenmesi ile ilgili olarak şu beş temel unsurun öneminden söz etmektedir; bunlar; manaya ait olan, maddi ve cismani olmayan, fikri ve hissedilen, görünür olmayan, batını, içe ve ruhani, ruha ait olan şeklinde sıralanmaktadır. Bu unsurlar kişinin iç dünyasını, moral ve ruh halini, duygu ve düşüncelerini, inanç ve ahlaki değerlerini şekillendirerek spiritüelliğin içeriğini şekillendirir.¹⁶

Bu çalışmada spiritüellik, spiritüel iyi oluş ölçeği ile ölçülmeye çalışılmaktadır. Spiritüel iyi oluş manevi alanda kendini iyi hissetme durumu, spiritüel kavramı ile ifade edilmektedir. Spiritüel iyi oluş kavramı ise bireyin değer yargıları doğrultusunda hayatını

¹² Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi*, 8-15.

¹³ Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi*, 10.

¹⁴ Özden Yılmaz, *Farklı Okul Türlerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Spiritüel İyi Oluş Düzeyleri ile Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 11.

¹⁵ River, *Spiritüelizm, New Age ve Modern Spiritüellik*, 75-76.

¹⁶ Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi*, 10.

anlama ve anlamlandırma konularını kapsamaktadır.¹⁷ Spiritüel iyi oluş, bireylerin kişilik özellikleri, tutumları, inanç veya değer sistemleri ve durumlara ya da hayata yükledikleri anlamları ile etkileşim içerisindedir.¹⁸ Bir başka yaklaşıma göre spiritüel iyi oluş, bireylerin hayata tutunmaları, kendilerini, doğayı sevmelerini, üst bir gücün varlığına inanarak travmatik olaylar karşısında daha dirayetli durmalarını ve hayata daha bağlı olmalarını sağlayabilen ruhsal ve manevi iyi oluşa işaret eder.¹⁹

Çalışmada spiritüel iyi oluş üç alt boyutta ele alınmaktadır. Bu boyutlar aşkınlık, anomi ve doğayla uyum olarak sıralanmaktadır. Aşkın olma, aşkınlık kaynağı ve varlığı itibariyle insanın ve bu dünyanın üstünde yer alma halidir.²⁰ Anomi toplumsal ilişkileri düzenleyen geleneksel normların ve değerlerin yavaş yavaş ortadan kalkmasıyla birlikte bireylerin birbiri ile ve toplumla olan bağlantısının zayıflaması ya da ortadan kalkması durumudur. Genel anlamda toplumsal düzeyde yaşanan kurlsızlık ve düzensizlik halini ifade etmektedir.²¹ Son olarak doğa ile uyum alt boyutu; insanın doğa ile olan ilişkisini ele almaktadır. Doğa ile uyum ilişkisi, insanın varlık koşulları arasındaki en öncelikli ve önemli ilişkilerinden birisidir. İnsan doğada yaşam bulan, yaşamını doğanın sunduğu imkânlar doğrultusunda şekillendiren ve zorunlu olarak doğa ile iç içe bir varlıktır.²² Dolayısıyla insan doğanın kendisine kattığı rahatlatıcı enerjiden yararlanmaktadır. Doğa ile olan iç içelik insana huzur, mutluluk, sakinlik ve dinginlik katabilmektedir.²³ Ayrıca spiritüalizm doğa ve çevreye büyük saygı duymaktadır. Doğa kutsal bir varlık olarak kabul görmekte ve korunması gerektiği düşünülmektedir.²⁴ Netice itibariyle bu üç alt boyutun spiritüel iyi oluş ile ilişkili olduğunu, aşkınlık ve doğayla uyumun spiritüel iyi oluşu artırdığını fakat

¹⁷ Halil Ekşi – Selami Kardaş, “Spiritual Well-Being: Scale Development and Validation”, *Spiritual Psychology and Counseling*, 2 (2017), 73.

¹⁸ Nevzat Gencer vd., “Üniversite Öğrencilerinde Spiritüel İyi Oluş ve Toplumsal Cinsiyet Algısı”. *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/2 (Aralık 2021), 724.

¹⁹ Dilruba Uğurluoğlu – Ramazan Erdem, “Travma Geçiren Bireylerin Spiritüel İyi Oluşlarının Travma Sonrası Büyümeleri Üzerine Etkisi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21/3 (2019), 837.

²⁰ Mustafa Tekin, *Din Sosyolojisinin 200’ü* (Ankara: Otto Yayıncılık, 2019). 19.

²¹ Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Sözlüğü* (Adana: Karahan Kitapevi, 2016). 24.

²² Fikri Gül, “İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14 (Mart 2013), 18.

²³ Adem Nurkan, *Yetişkinlerin Spiritüel İyi Oluş Düzeyleri İle Bağlanma Stilleri ve Olumlu Sosyal Davranış Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 11.

²⁴ River, *Spiritüalizm, New Age ve Modern Spiritüellik*, 76.

anominin insanı mutsuzluk ve yalnızlığa iten olumsuz bir durum olduğunu söylemek mümkündür.²⁵

Spiritüellik anlayışı ile bu çalışmanın ikinci değişkeni hedonizmdir. Her ne kadar modern dönemde anlam arayışlarından söz edilse de anlamdan ve manadan uzak duran hatta anlam arayışlarını eleştiren ve haz temeli üzerine yaşam süren bireylerin varlığı da söz konusudur. Hayatın amacının haz ve mutluluk olduğunu düşünen ve bu doğrultuda yaşam süren gençlik tipolojisi ile 2000’li yıllarda karşılaşılmakta ve bu gençler hedonist olarak isimlendirilmektedir. Şengül ve Aydınalp tarafından hedonist gençlik, “*maddi olanı ön planda tutan, tüketirken hedonik davranış sergileyen, hayattan zevk almayı ve mutlu yaşamı hayat gayesi olarak gören, bu doğrultuda toplumsal ve dinî normları yok sayan ya da önemsemeyen gençlik*” tipidir şeklinde tanımlanmaktadır. Hedonist gençler maddi olana değer veren, paranın varlığını ve çokluğunu önemseyen, hayatın her alanında haz ve mutluluğu ön plana çıkaran, hayattan zevk almasını bilen, gelecekte ziyade âna odaklanan, toplumsal ve dinî kısıtlamalardan uzak bir yaşam süren görüntü çizmektedir.²⁶

Toplumsal beklentiler ile bireysel istekler arasında sürekli çatışma yaşayan gençler, geleneksel ile modern arasında sürekli kimlik karmaşası yaşamaktadır. Kaygan bir kimlik zemininde yaşayan gençliğin aidiyet duygusu sürekli zayıflamakta ve bireyselleşme ve haz peşinde koşma sürekli artmaktadır. Bu durumu günümüz Türk gençliği üzerinde de görmek mümkündür. Haz ve tüketim kültürü içerisinde sıkışan gençlik, iç dünyalarındaki zenginliklere odaklanmada ve manevi boşluğu doldurmada zorluk yaşamaktadır. Sonuç olarak da mekanik hayatın sıradan bir dışlisi haline dönüşmektedirler. Bu hayat ile başa çıkmak için bazen maneviyatçılığa yönelmekte²⁷ bazen dinî gruplara katılım eğilimi göstermekte bazen de spiritüalizmin kendisine sunduğu fırsatlardan yararlanmaktadır. Bu noktada anlam ve haz arasında yaşanan ikiliğin ve çatışmanın genç birey üzerindeki etkisinin araştırılması bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Literatürde, spiritüel iyi olma hali ve hedonizm ilişkisini gençler üzerinden irdeleyen çalışmaların eksikliği göze çarpmaktadır. Yapılan çalışmalarda daha çok mutluluk ve

²⁵ Nurkan, *Yetişkinlerin Spiritüel İyi Oluş Düzeyleri ile Bağlanma Stilleri ve Olumlu Sosyal Davranış Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 11.

²⁶ Fatma Nur Şengül – Halil Aydınalp, “Yeni Bir Gençlik Tipolojisi ve Ölçek Denemesi: Hedonist Gençlik”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 1/50 (2021), 131.

²⁷ Asım Yapıcı, “Küreselleşen Dünyada Gençlik ve Gençlerde Dini Hayat”, *Peygamber ve Gençlik* ed. Elif Erdem ve Hale Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 90-91.

spiritüel iyi oluş ilişkisinin ele alındığı görülmekte ve mutlu olmak amacıyla bireylerin spiritüel inançlara eğilim gösterdiği iddia edilmektedir. Bu manada mutluluk ve spiritüel iyi oluş üzerine Yücedağ ve Demir tarafından yapılan “*Performans Toplumunda Mutluluk Endüstrisi ve Spiritüellik*” başlıklı çalışmada günümüzde mutluluğun zorunluluk olduğu ve buna erişmek için bireylerin modern dinî spiritüel arayışlara, koçluk, yoga, pilates gibi çeşitli araçlara yöneldiği belirtilmektedir.²⁸ Bu konuda Yılmaz (2019) tarafından yapılan “*Farklı Okul Türlerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Spiritüel İyi Oluş Düzeyleri İle Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*” başlıklı saha çalışmasında da öğretmenlerin spiritüel iyi oluş toplam puanı ile mutluluk düzeyleri arasında zayıf düzeyde ve pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiş, mutluluk arttıkça spiritüel iyi olma halinin arttığı tespit edilmiştir.²⁹ Ancak bizim çalışmamızda haz ile mutluluk aynı anlama gelecek şekilde değil, haz mutluluğu da kapsayacak şekilde bireyin sürekli kendisini ön plana çıkarması, toplumsal ve kültürel olanı geri çevirmesi, paraya ve tüketime önem vermesi boyutları ele alınmıştır. Bu boyutları ile bu çalışmanın konusuna en yakın çalışmanın Kesmen (2012) tarafından dokümantasyon tekniği ile ele alınan “*Gençlerdeki Hazcılığa (Hedonizm) Psikolojik ve Manevi Yaklaşım*” başlıklı çalışma olduğu görülmektedir. Kesmen’in çalışmasında günümüzde narsist ve hazcı ahlak anlayışının hâkim olduğu, bu anlayışın gençler üzerinde hem bireysel hem de toplumsal anlamda olumsuz riskler meydana getirdiği ve onların dinden ve manevi olandan uzaklaşmasına neden olabileceği iddia edilmektedir.³⁰ Nitekim Şengül (2021) tarafından yapılan “*Gençlerde Hedonizm ve Dinî Tutum*” başlıklı çalışmada da dinî tutum ile hedonizm arasında ters yönlü ilişkinin olduğu, hedonizm arttıkça dinî tutumun düştüğü tespit edilmiştir.³¹ Bu anlamda çalışma, günümüz haz ve hız gençliğinin, spiritüel iyi oluş ve hedonizm arasındaki ilişkiyi ele alma açısından literatürde var olan boşluğu doldurmayı hedeflemekte ve anlam ve haz arasında gençlerin konumlandıkları noktayı keşfetmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada spiritüellik ile hedonizm arasındaki ilişki üniversite gençleri üzerinden incelenmektedir. Spiritüel iyi oluş ölçeği (SiÖÖ)³² ve hedonizm ölçeği (HÖ)³³

²⁸ Yücedağ, İbrahim- Demir, Ali Eren. “Performans Toplumunda Mutluluk Endüstrisi ve Spiritüellik”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (Haziran 2024), 22.

²⁹ Yılmaz, *Farklı Okul Türlerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Spiritüel İyi Oluş Düzeyleri ile Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 44.

³⁰ Berna Kesmen, *Gençlerdeki Hazcılığa (Hedonizm) Psikolojik ve Manevi Yaklaşım* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 2.

³¹ Şengül, *Gençlik, Hedonizm ve Din*, 181.

³² Ekşi –Kardaş, “Spiritual Well-Being: Scale Development and Validation”, 73-88.

³³ Şengül –Aydınalp, “Yeni Bir Gençlik Tipolojisi ve Ölçek Denemesi: Hedonist Gençlik”, 124-138.

aracılığıyla spiritüel iyi oluş ile hedonizm arasındaki ilişkinin hangi boyutta olduğu demografik değişkenler üzerinden okunmaya çalışılmaktadır. Bu minvalde çalışmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir;

H1: Günümüz üniversite gençlerinde din ve Tanrı'ya inanç düşüş eğilimi içerisindedir.

H2: Günümüz üniversite gençliği yoğa, meditasyon, reiki gibi yeni çağ hareketlerine pozitif düzeyde bakmaktadır.

H3: Günümüz üniversite gençlerinde spiritüel iyi oluş düzeyi düşüktür. Cinsiyete, ekonomik düzeye ve dindarlık derecesine göre bu durum farklılaşmaktadır.

H4: Günümüz üniversite gençlerinde hedonizm anlayışı yüksektir. Cinsiyete, ekonomik düzeye ve dindarlık derecesine göre bu durum farklılaşmaktadır.

H5: Hedonizm ile spiritüellik arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Hedonizm anlayışı arttıkça spiritüel iyi oluş düzeyi düşmektedir.

1. Araştırmanın Yöntemi, Evren ve Örneklem Grubu

Araştırma modeli dokümantasyon ve tarama olmak üzere iki farklı metotla tasarlanmıştır. Araştırmanın kavramsal çerçevesi dokümantasyon tekniği ile elde edilen bilgilerin sistematize edilmesiyle oluşturulmuştur. Uygulamalı kısımda ise tarama metodu kullanılmış; elde edilen veriler istatistiksel teknik ve metotlarla işlenerek araştırmanın hipotezleri test edilmeye çalışılmıştır. Uygulamalı bölümde nicel araştırma metoduna ait anket tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmaya katılanların spiritüel iyi oluş düzeyleri ve hedonizm ortalamaları ile demografik ve dinî durum faktörleri arasında nasıl bir ilişkinin olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

Araştırmada “Spiritüel İyi Oluş Ölçeği” ve “Hedonizm Ölçeği” birlikte kullanılmış, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, dinî inanç düzeyi, Tanrı'ya inanma ve spiritüel uygulamaları gerekli görme/görmeme duruma ilişkin toplam 61 sorudan oluşan anket metni üniversite öğrencilerine uygulanmıştır. Çalışmada kartopu ve kolayda örnekleme teknikleri bir arada kullanılmış ve toplam 425 üniversite öğrencisine çalışma yüz yüze ve telefon aracılığıyla 1.04.2024-15.05.2024 tarihleri arasında İstanbul'da uygulanmıştır. Eksik ya da hatalı anketlerin elenmesiyle analizler 386 üniversite öğrencisi üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın etik onayı İstanbul Aydın Üniversitesi 2024/03 sayılı kararı ile 7.03.2024 tarihinde alınmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin SPSS-20 paket programı ile analize tabi tutulmuştur. Araştırmada demografik veriler ve ölçek dışında yer alan soruların frekans ve ortalama değerlerine yer verilmiştir. Kullanılan iki ölçeğin hem alt faktör hem de toplam puan hesaplanması yapılmıştır. İki farklı gruplar T testi ve Crosstab ile, ikiden fazla gruplar arasındaki ilişkiler tek yönlü varyans analizi (One-way Anova) ile değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Araştırmada gruplar arası çoklu karşılaştırmada ortaya çıkan farklılıkların kaynağını, düzeyini ve yönünü belirlemek için Tukey çoklu karşılaştırma test tekniğinden yararlanılmıştır. Pearson Korelasyon test tekniği ile yaş ve iki ölçek arasındaki ilişki test edilmeye çalışılmıştır. Analizler 0,05 anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmeye tabii tutulmuştur.

2. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere İlişkin Bilgiler

Bu çalışmada spiritüel iyi oluş ölçeği ve hedonizm ölçeği birlikte kullanılmıştır. Ekşi ve Kardaş (2017) tarafından geliştirilen ve bu çalışmada kullanılan “*Spiritüel İyi Oluş Ölçeği*” aşkınlık, anomi ve doğayla uyum alt boyutlarından meydana gelmektedir. Üç farklı boyut ile çalışmaya katılanların spiritüel iyi oluşları ölçülmeye çalışmakta ve diğer değişkenler ile ilişkisi kurulmaktadır. Ölçek 3 alt boyut ve 29 maddeden oluşmaktadır. Anomi alt boyutuna ilişkin maddeler ters kodlanmaktadır. Ölçeğin her bir alt boyutundan alınan yüksek puan bireyin ilgili alt boyutun değerlendirdiği özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçekten en düşük 29 en yüksek 145 puan alınabilmektedir.³⁴

İkinci kullanılan “*Hedonizm Ölçeği*” Şengül ve Aydınalp tarafından 2021 yılında geliştirilmiştir. Ölçek gençlerin haz anlayışını ölçmektedir. Ölçek Hedonik Tüketim, Cinsellik ve Alkol Kullanımı, Sosyal Medya Kullanımı, Maddiyat, Mutlu Yaşam, Hayattan Zevk Alma, Toplumsal ve Dinî Kısıtlama alt boyutlarından meydana gelmektedir. Hedonizm ölçeğinde toplam 23 madde bulunmaktadır. 21 madde düz kodlanırken 2 madde ters kodlanmaktadır. Bu ölçekten alınacak en çok puan 115 iken en az 23’tür. Yüksek puanlar kişinin hedonist olduğunu gösterirken düşük puanlar kişinin hedonist olmadığını göstermektedir.³⁵

³⁴ Ekşi –Kardaş, “Spiritual Well-Being: Scale Development and Validation”, 73-88.

³⁵ Şengül –Aydınalp, “Yeni Bir Gençlik Tipolojisi ve Ölçek Denemesi: Hedonist Gençlik”, 124-138.

3. Araştırmanın Bulguları

3.1. Katılımcılara İlişkin Demografik Veriler

Çalışmaya katılım sağlayan 386 üniversite öğrencisinin demografik verilerine ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır;

Değişken		Sayı (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	269	%69,7
	Erkek	117	%30,3
Hayatın Çoğunun Geçtiği Yer	Köy	5	%1,3
	İlçe	42	%10,9
	Şehir	59	%15,3
	Büyükşehir	166	%43,0
	Metropol	106	%27,5
	Yurt Dışı	8	%2,1
Ekonomik Durum	Düşük	22	%5,7
	Orta	177	%45,9
	Orta Üstü	140	%36,3
	Yüksek	40	%10,4
	Çok Yüksek	7	%1,8
Öğrenim Görülen Fakülte türü	Yüksek Okul	123	%31,9
	Lisans	263	%68,1
Yaş	Min.	Max.	Ortalama
	18	29	20,70

Tablo 1: Çalışma Grubuna Ait Bazı Temel Bilgiler

3.2. Katılımcıların Dinî Tutumlarına İlişkin Veriler

Araştırmaya katılan katılımcıların dinî tutum düzeylerini ölçmek amacıyla “Tanrı’nın varlığına inanma, bir dine inanma ve kendilerini dindarlık derecesi bakımında tanımla” soruları yöneltilmiştir. Bu soruya verilen yanıtlara ilişkin veriler aşağıda yer alan tabloda sunulmaktadır.

Değişkenler		Sayı (N)	Yüzde (%)
Tanrı’nın Varlığına İnanma	Evet	349	%90,4
	Hayır	37	%9,6
Bir Dine İnanma	Evet	341	%88,3
	Hayır	45	%11,7
Dindarlık Derecesi	Dinle ilgisi yok	45	%11,7
	Dinle az ilgili	159	%41,2
	Dindar	161	%41,7
	Çok Dindar	21	%5,4

Tablo 2: Katılımcıların Dinî Tutumlarına İlişkin Veriler

Çalışmaya katılım sağlayan üniversite öğrencilerinin %90,4’ü Tanrı’nın varlığını kabul ederken %9,6’sı Tanrı’nın varlığını kabul etmemektedir. Dine inanma durumuna

baktığımızda üniversite öğrencilerinin %88,3'ünün bir dine inandığı %11,7'sinin bir dine inanmadığı tespit edilmiştir. Dindarlık derecesine göre gençlerin %11,7'sinin dinle hiç ilgili olmadığı geri kalan %88,3'ünün dinle kısmen ya da orta düzeyde ilgili olduğu görülmektedir.

3.3. Katılımcıların Yoga, Meditasyon, Reiki vb. Rahatlama Tekniklerine Karşı Tutumu

Çalışmaya katılan katılımcıların yoga, meditasyon, reiki vb. rahatlama tekniklerine karşı tutumunu ölçmek amacıyla sorulan sorulara ilişkin vermiş oldukları yanıtlar ve bu yanıtların yüzdeleri aşağıda yer alan tabloda sunulmaktadır.

	Sayı (N)	Yüzde (%)
Yoga, meditasyon, reiki gibi etkinlikleri gereksiz bulmaktayım.	107	27,7
İnsan yaşamında yoga, meditasyon, reiki gibi etkinlikleri kısmen gerekli görmekteyim.	187	48,4
İnsan yaşamında yoga, meditasyon, reiki gibi etkinlikler mutlaka olmalıdır.	92	23,8
Toplam	386	100,0

Tablo 3: Katılımcıların Spiritüel İnançlara Yönelik Tutumu

Katılımcıların %48,4'ü "İnsan yaşamında yoga, meditasyon, reiki gibi etkinlikleri kısmen gerekli görmekteyim.", %27,7'si "Yoga, meditasyon, reiki gibi etkinlikleri gereksiz bulmaktayım." ve %23,8'i "İnsan yaşamında yoga, meditasyon, reiki gibi etkinlikler mutlaka olmalıdır." şeklinde yanıt vermiştir. Çalışmanın verileri göstermektedir ki, üniversite gençliğinin %72,3'ü yoga, meditasyon, reiki gibi spiritüel pratiklere karşı olumlu tutum sergilemektedir.

Cinsiyete göre bu soruya verilen yanıtlar crosstabb analizi ile analiz edildiğinde; kadınların %54,6'sı kısmen, %28,3'ü kesinlikle yoga, meditasyon, reiki gibi etkinlikleri gerekli bulmaktadır. Erkeklerin ise %52,1'i yoga, meditasyon, reiki gibi etkinlikleri gereksiz görmektedir. Cinsiyet ile yoga, meditasyon, reiki gibi etkinlik değişkeni arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir ($\chi^2:0,00$).

3.4. SİOÖ ve HÖ Normallik Analizleri

Çalışmada kullanılan SİOÖ ve HÖ ölçek verilerinin dağılımının normalliği ölçmek amacıyla çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmıştır. Aşağıda yer alan tabloda ölçeklerin alt boyutları ve toplam puanlarının normalliğine ilişkin veriler sunulmaktadır.

	Skewness (Çarpıklık)	Kurtosis (Basıklık)
Hedonik Tüketim Boyutu	0,215	-0,832
Cinsellik ve Alkol Kullanımı Boyutu	0,212	-1,162
Sosyal Medya Kullanımı Boyutu	0,200	-0,382
Maddiyat Boyutu	-0,377	-0,809
Mutlu Yaşam Boyutu	-0,893	0,359
Hayattan Zevk Alma Boyutu	0,526	0,602
Toplumsal ve Dinî Kısıtlama Boyutu	-0,198	-0,827
Hedonizm Ölçeği Toplam Puan	0,340	0,118
Aşkılık Boyutu	-1,014	0,475
Doğayla Uyum Boyutu	-1,011	0,857
Anomi Boyutu	-0,176	-0,484
Spiritüel Ölçeği Toplam Puan	-0,504	-0,167

Tablo 4: Kullanılan Ölçeklerin Çarpıklık ve Basıklık Katsayı Değerleri

Üniversite öğrencilerinin hedonizm düzeyleri ile hedonizm ölçeği alt boyutlarının çarpıklık ve basıklık değerleri ve spiritüel iyi oluş düzeyleri ile spiritüel iyi oluş ölçeği alt boyutlarının çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde, değerlerin -1,96 ile +1,96 arasında olduğu tespit edilmiştir. Verilerin normal dağılması için çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,96 ile +1,96 arasında olması yeterlidir.³⁶ Çalışmadan elde edilen veriler normal dağılım sergilediği için çalışmada parametrik testler kullanılmıştır.

3.5. SİOÖ ve HÖ Betimsel Analizler

Çalışmaya katılan katılımcıların SİOÖ düzeyleri, SİOÖ alt boyutları, HÖ düzeyleri ve HÖ alt boyutlarına yönelik betimsel bulgular aşağıda yer alan tabloda sunulmaktadır.

Değişkenler	N	Min.	Max.	Ort.	S.S.
Hedonik Tüketim Boyutu	386	6,00	30,00	16,54	6,73
Cinsellik ve Alkol Kullanım Boyutu	386	3,00	15,00	8,18	3,95
Sosyal Medya Kullanım Boyutu	386	3,00	15,00	8,25	2,83
Maddiyat Boyutu	386	2,00	10,00	6,97	2,38
Mutlu Yaşam Boyutu	386	5,00	15,00	12,76	2,14

³⁶ Abdullah Can, *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi* (Ankara: Pegem Akademi, 2019), 85.

Hayattan Zevk Alma	386	5,00	20,00	11,99	2,48
Toplumsal ve Dinî Kısıtlama Boyutu	386	2,00	10,00	6,59	2,38
Hedonizm Ölçeği Toplam Puan	386	36,00	115,00	71,29	14,28
Aşkınlık Boyutu	386	15,00	75,00	55,72	14,56
Doğayla Uyum	386	8,00	35,00	28,55	5,34
Anomi Boyutu	386	7,00	35,00	21,89	5,86
Spiritüel İyi Oluş Ölçeği Tam Puan	386	58,00	141,00	106,17	17,80

Tablo 5: Katılımcıların Spiritüel İyi Oluş ve Hedonizm Düzeyleri

Katılımcıların HÖ toplam puan ortalamasının $x:71,29$ olduğu, ölçek orta değerinin üzerinde olduğu ve katılımcıların Hedonizm düzeylerinin orta üstü değere sahip olduğu görülmektedir. HÖ alt boyutları incelendiğinde, hedonik tüketim boyutu ortalama değerinin $x:16,54$, cinsellik ve alkol kullanımı boyutu ortalama değerinin $x:8,18$, sosyal medya kullanımı boyutu ortalama değerinin $x:8,25$, maddiyat boyutunun $x: 6,97$, mutlu yaşam boyutunun $x:12,76$, hayattan zevk alma boyutunun $x:11,99$, toplumsal ve dinî kısıtlamaları önemsememe boyutunun $x:6,59$ olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin hedonizm alt boyutlarından ortalama üzeri sonuçlara sahip olduğu görülmektedir.

SİÖÖ toplam puan ortalamasının ise $x:106,57$ olduğu, alınan puanın ölçek ortalamasında olduğu, katılımcıların spiritüel iyi oluş düzeylerinin orta üstü değere sahip olduğu görülmektedir. SİÖÖ alt boyutları incelendiğinde aşkınlık boyutu ortalama değerinin $x:55,72$, doğayla uyum boyutu ortalama değerinin $x: 28,55$ ve anomi boyutu ortalama değerinin $x:21,89$ olduğu tespit edilmiştir. Spiritüel iyi oluş ölçeği alt boyutları için aşkınlık ve doğayla uyum boyutu ortalama değerlerinin anomi boyutu ortalama değerlerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.6. Cinsiyet Değişkenine Göre SİÖÖ ve HÖ

Araştırmaya katılan katılımcıların spiritüel iyi oluş ve hedonizm düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılan “Spiritüel İyi Oluş Ölçeği” ve “Hedonizm Ölçeği” toplam puan ve ölçeklerin alt faktörlerinin cinsiyete göre farklılığını test etmek için T testinden yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıda yer alan tabloda sunulmaktadır;

	Cinsiyet	N	Ortalama	S.S.	t	p
Aşkınlık Boyutu	Kadın	269	59,17	11,82	7,56	0,00
	Erkek	117	47,77	17,01		

Doğayla Uyum Boyutu	Kadın	269	29,77	4,36	7,22	0,00
	Erkek	117	25,76	6,27		
Anomi Boyutu	Kadın	269	21,42	5,82	-2,36	0,01
	Erkek	117	22,95	5,84		
Spiritüel Ölçeği Toplam Puan	Kadın	269	110,38	15,40	7,53	0,00
	Erkek	117	96,49	19,19		
Hedonik Tüketim Boyutu	Kadın	269	17,73	6,51	5,50	0,00
	Erkek	117	13,78	6,41		
Cinsellik ve Alkol Kullanım Boyutu	Kadın	269	7,47	3,71	-5,50	0,00
	Erkek	117	9,80	4,04		
Sosyal Medya Kullanımı Boyutu	Kadın	269	8,36	2,78	1,147	0,25
	Erkek	117	8,00	2,96		
Maddiyat Boyutu	Kadın	269	6,71	2,45	-3,37	0,00
	Erkek	117	7,58	2,12		
Mutlu Yaşam Boyutu	Kadın	269	12,93	2,06	2,44	0,01
	Erkek	117	12,35	2,28		
Hayattan Zevk Alma Boyutu	Kadın	269	11,99	2,51	0,00	0,99
	Erkek	117	11,99	2,43		
Toplumsal ve Dinî Kısıtlama Boyutu	Kadın	269	6,46	2,32	-1,57	0,11
	Erkek	117	6,88	2,49		
Hedonizm Ölçeği Toplam Puan	Kadın	269	71,68	14,52	0,805	0,42
	Erkek	117	70,41	13,74		

Tablo 6: Cinsiyet Değişkenine Göre Spiritüel İyi Oluş ve Hedonizm

Spiritüel ölçeğine ait aşkınlık, doğayla uyum ve anomi alt boyutları açısından kadınlar ile erkekler arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu görülmektedir ($p:0,00$, $p<0,05$). Aşkınlık ve doğayla uyum boyutlarında kadınların ($x:59,17$, $x:29,77$) erkeklere ($x:47,77$, $x:25,76$) göre yüksek puana sahip olduğu, anomi boyutunda ise erkeklerin ($x:22,95$) kadınlara ($x:21,42$) göre daha yüksek puana sahip oldukları görülmektedir. Kadın katılımcıların insan ve insanın üzerinde yer alan güç ile doğanın kendisine kattığı enerji ve güç anlayışını daha fazla kabul ettikleri görülmekte iken erkek katılımcıların anomi, bilinmezlik ve yalnızlığı daha fazla kabul ettikleri görülmektedir. Spiritüel ölçeği toplam puan ortalamasına bakıldığında ise, kadın ($x:110,38$) katılımcıların erkek ($x:96,49$)

katılımcılara oranla kendilerini spiritüel anlamda daha fazla iyi hissettiklerini, iki grup arasında anlamlı düzeyde bir farklılık olduğunu söylemek mümkündür ($p:0,00$, $p<0,05$).

Hedonizm ölçeğine ait hedonik tüketim boyutu ve mutlu yaşam boyutu açısından kadınlar ile erkekler arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu görülmektedir ($p:0,00$, $p<0,05$). Kadınların hedonik tüketim boyutu ortalaması $x:17,78$ iken erkeklerin $x:13,78$ ve kadınların mutlu yaşam boyutu ortalaması $x:12,93$ iken erkeklerin $x:12,35$ olduğu görülmektedir. Kadınların hedonik tüketim boyutu ve mutlu yaşam boyutu ortalamasının daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Cinsellik ve alkol kullanımı boyutu ile maddiyat boyutu açısından ise kadınlar ile erkekler arasındaki farklılık erkeklerin lehinedir ($p:0,00$, $p<0,05$). Erkek katılımcıların cinsellik ve alkol kullanım boyutu ortalaması $x:9,80$ iken kadınların $x:7,47$ ve erkeklerin maddiyat boyutu ortalaması $x:7,58$ iken kadınların $x:6,71$ olduğu görülmektedir. Erkek katılımcıların cinsellik, alkol kullanımı ve maddiyata yönelik hedonik tutumları kadınlara göre daha yüksektir. Hedonizm ölçeği toplam puan ortalamasına bakıldığında ise kadınlar ($x:71,68$) ile erkekler ($x:70,41$) arasında anlamlı düzeyde bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p:0,42$, $p>0,05$).

3.7. Ekonomik Durum Değişkenine Göre SİÖÖ ve HÖ

Katılımcıların ekonomik durum değişkenine göre SİÖÖ ve HÖ düzey farklılıklarını ölçmek amacıyla ilişkisiz örneklem için tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçlara ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

		N	Ort.	S.S	F	p	Farklar
Spiritüel Ölçeği Tam Puan	a)Düşük	22	100,27	17,89	3,49	0,00	b-d
	b)Orta	177	109,10	16,07			
	c)Orta Üstü	140	105,50	18,34			
	d)Yüksek	40	100,55	20,52			
	e)Çok Yüksek	7	96,14	19,74			
Hedonizm Ölçeği Toplam Puan	a)Düşük	22	75,45	19,00	3,61	0,00	b-d
	b)Orta	177	68,7571	13,36			
	c)Orta Üstü	140	72,1286	14,08			
	d)Yüksek	40	76,3000	13,41			
	e)Çok Yüksek	7	77,2857	18,80			

Tablo 7: Ekonomik Durum Değişkenine Göre Spiritüel İyi Oluş ve Hedonizm

Ekonomik durum değişkeni ile SİÖÖ arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p:0,00$, $p<0,00$). Farklılığın yönüne bakıldığında orta ekonomik düzeye sahip olanlar ile yüksek ekonomik düzeye sahip olanlar arasında farklılık olduğu, orta ekonomik düzeye sahip katılımcıların SİÖÖ puan ortalamasının 109,10, yüksek ekonomik düzeye sahip olanların ise SİÖÖ puan ortalamasının 100,55 olduğu görülmüştür. SİÖÖ düzeyinin orta ekonomik düzeye sahip olan üniversite gençlerinde daha yüksek, yüksek ekonomik düzeye sahip olan üniversite gençlerinde daha düşük olduğu, orta ekonomik düzeyden çok yüksek ekonomik düzeye gidildikçe SİÖÖ puan ortalamasının düştüğü tespit edilmiştir. Yukarıdaki tabloda yer verilmemekle birlikte orta ve yüksek düzeyde ekonomik durum ile aşkınlık boyutu arasında anlamlı düzeyde farklılık tespit edilmiş, doğayla uyum ve anomi boyutu ile anlamlı düzeyde farklılık tespit edilmemiştir.

Ekonomik durum değişkeni ile HÖ arasında anlamlı düzeyde farklılık tespit edilmiştir ($p:0,00$, $p<0,05$). Farklılığın yönüne bakıldığında orta ekonomik düzeye sahip olanlar ile yüksek ekonomik düzeye sahip olanlar arasında farklılık olduğu, orta ekonomik düzeye sahip katılımcıların HÖ puan ortalamasının 68,75 yüksek ekonomik düzeye sahip olanların ise 76,30 olduğu görülmüştür. HÖ düzeyinin orta ekonomik düzeye sahip olan üniversite gençlerinde daha düşük, yüksek ekonomik düzeye sahip olan üniversite gençlerinde daha yüksek olduğu, orta ekonomik düzeyden çok yüksek ekonomik düzeye gidildikçe HÖ puan ortalamasının artış gösterdiği tespit edilmiştir. Yukarıdaki tabloda yer verilmemekle birlikte ekonomik durum ile cinsellik ve alkol kullanımı, toplumsal ve dinî kısıtlamalara önem vermeme boyutu arasında anlamlı düzeyde farklılık tespit edilmiştir. Ekonomik durum iyileştikçe cinsellik ve alkol kullanım düzeyinin arttığı, aynı şekilde ekonomik durum iyileştikçe toplumsal ve dinî kısıtlamalara önem vermeme düzeyinin artış gösterdiği tespit edilmiştir. Diğer alt boyutlar ile ekonomik durum arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunamamıştır.

3.8. Dindarlık Değişkenine Göre SİÖÖ ve HÖ

Katılımcıların dindarlık değişkenine göre SİÖÖ ve HÖ düzey farklılıklarını ölçmek amacıyla ilişkisiz örneklem için tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçlara ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

		N	Ort.	S.S.	F	p	Farklar
Spiritüel Ölçeği Tam Puan	a) Dinle ilgisi yok	45	77,88	13,29	101,039	0,00	a, b – c, d
	b) Dinle az ilgili	159	103,25	14,45			
	c) Dindar	161	115,45	11,94			
	d) Çok Dindar	21	117,66	14,95			
Hedonizm Ölçeği Toplam Puan	a) Dinle ilgisi yok	45	77,26	14,27	10,188	0,00	a, b – c, d
	b) Dinle az ilgili	159	73,49	12,68			
	c) Dindar	161	68,89	14,89			
	d) Çok Dindar	21	60,33	11,96			

Tablo 8: Dinî Tutum Değişkenine Göre Spiritüel İyi Oluş ve Hedonizm

Dindarlık değişkeni ile SİÖÖ arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p:0,00$, $p<0,00$). Farklılığın yönüne bakıldığında dinle ilgili olmayanlar ve dinle az ilgili olanlar ile dindar ve çok dindar olanlar arasında farklılık olduğu, dinle ilgili olmayan katılımcıların SİÖÖ puan ortalamasının 77,88, çok dindar olanların ise SİÖÖ puan ortalamasının 117,66 olduğu görülmüştür. SİÖÖ düzeyinin kendisini çok dindar olarak tanımlayan üniversite gençlerinde daha yüksek, kendisini dinle hiç ilgisi olmayan şekilde tanımlayan üniversite gençlerinde daha düşük olduğu, dinle hiç ilgisi olmayan düzeyden çok dindar düzeye gidildikçe SİÖÖ puan ortalamasının arttığı tespit edilmiştir. Yukarıdaki tabloda yer verilmemekle birlikte dindarlık derecesi ile aşkınlık, doğayla uyum ve anomi boyutu arasında da farklılık tespit edilmiştir ($p:0,00$, $p<0,05$). Dindarlık arttıkça aşkınlık ve doğayla uyum boyutu ortalamaları artarken anomi boyutu ortalamaları azalmaktadır.

Dindarlık değişkeni ile HÖ arasında da anlamlı düzeyde farklılık tespit edilmiştir ($p:0,00$, $p<0,05$). Farklılığın yönüne bakıldığında dinle ilgili olmayanlar ve dinle az ilgili olanlar ile dindar ve çok dindar olanlar arasında farklılık olduğu, dinle ilgili olmayan katılımcıların HÖ puan ortalamasının 77,26, çok dindar olanların ise HÖ puan ortalamasının 60,33 olduğu görülmüştür. HÖ düzeyinin kendisini dinden uzak olarak tanımlayan

üniversite gençlerinde daha yüksek, kendisini çok dindar olarak tanımlayan üniversite gençlerinde daha düşük olduğu, dinle hiç ilgisi olmayan düzeyden çok dindar düzeye gidildikçe HÖ puan ortalamasının düştüğü tespit edilmiştir. HÖ alt boyutları açısından bakıldığında kendisini dinle hiç ilgisi olmayan şekilde tanımlayan üniversite gençlerinden kendisini çok dindar olarak tanımlayan üniversite gençlerine doğru gidildikçe hedonik tüketim, cinsellik ve alkol kullanımı, maddiyat ve toplumsal ve dinî kısıtlamalara önem vermeme düzeylerinin yükseldiği görülmektedir (p:0,00, p<0,05).

3.9. SİOÖ ve HÖ Arasındaki İlişki Düzeyi

SİOÖ ve HÖ arasında yapılan Pearson Basit Doğrusal Korelasyon analiz sonucu aşağıda yer alan tabloda sunulmaktadır.

Araştırmada Kullanılan Ölçek Puanlarına İlişkin Pearson Basit Doğrusal Korelasyon Analizi		
	1	2
1. SİOÖ Toplam Puanı	1	
2. HÖ Toplam Puanı	-,367**	1

*p<.05 **<.01

Tablo 9: Spiritüel İyi Oluş ve Hedonizm İlişkisi

Yukarıda bulunan tabloda da görüleceği üzere üniversite gençlerinin SİOÖ düzeyleri ile HÖ düzeyleri arasında negatif yönlü orta düzeyli (r: -,367) ve anlamlı bir ilişkinin olduğu gözlemlenmektedir (p<.01). Spiritüel iyi oluş düzeyi arttıkça hedonizm düzeyi azalmakta ya da hedonizm düzeyi arttıkça spiritüel iyi oluş düzeyi düşmektedir. Anlam ve haz arayışının üniversite gençleri üzerinde birlikte var olmadığını, birisi var ise diğersinin düşmeye başladığını söylemek mümkündür.

4. Sonuç ve Tartışma

Çalışmadan edilen sonuçlar ve hipotez test sonuçlarına sırasıyla aşağıda yer verilmektedir.

“H1: Günümüz üniversite gençlerinde din ve Tanrı’ya inanç düşüş eğilimi içerisindedir.” çalışmanın verileri tarafından doğrulanmıştır. Çalışmaya katılım sağlayan üniversite öğrencilerinin %90,4’ü Tanrı’nın varlığını ve %88,3’ünün dinin varlığını kabul ettiği, %9,6’sı Tanrı’nın varlığını ve %11,7’sinin dinin varlığını kabul etmediği ve gençlerin %11,7’sinin dinle hiç ilgili olmadığı geri kalan %88,3’ünün dinle kısmen ya da orta düzeyde ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bu veriler ışığında üniversite öğrencilerinde ateizm ve deizm anlayışının

varlık göstermeye başladığını ve dinden uzak, seküler düşüncenin artış göstermeye başladığını söylemek mümkündür. 2000'li yıllarda ateizm ve deizmin varlığı sosyal bilimler alanında çok fazla tartışılmış ve bu alanda saha çalışmaları yapılmıştır. Bu konuda KONDA'nın 2024 yılında yapmış olduğu araştırma verileri son 10 yılda kendisini dindar ve muhafazakâr olarak tanımlayan gençlerin oranında düşüş olduğunu göstermektedir. Çalışmada Türkiye genelinin yarısı "dindarım" şeklinde yanıt verirken gençlerde bu oranın %34'e düştüğü görülmektedir. Yine Türkiye genelinde ateist ve inançsızların oranı %7 iken bu oranın gençlerde %11'e kadar gerilediği görülmektedir.³⁷ Mengüç tarafından yapılan çalışmada, DKAB öğretmen görüşlerine göre, lise gençlerinin bir kısmı deizm düşüncesinden etkilenirken bir kısmı etkilenmemektedir. Ancak çalışmanın verileri, deizm düşüncesine sahip olan ya da bu düşünceye meyilli olan öğrencilerin varlığının göz ardı edilemeyecek düzeyde olduğu yönündedir.³⁸ Kandemir'in çalışmasında da benzer şekilde lise öğrencileri arasında düşük düzeyde de olsa dine karşı olumsuz tutum geliştiren, ateist ve deist anlayışı benimseyen bireylerin varlığı tespit edilmiştir.³⁹ Güner'in üniversite öğrencileri üzerine yaptığı çalışmada da üniversite öğrencilerinin %70,5'inin kendisini Müslüman, %3,4'ünün Sünni, %6,7'sinin Alevi, %7,8'inin Deist, %5,4'ünün Ateist, %2,3'ünün Agnostik, %3,8'inin diğer inanç türlerinde tanımladıkları, düşük düzeyli de olsa deizm, ateizm gibi düşüncelere kaymaların olduğu tespit edilmiştir.⁴⁰ Son olarak yakın zamanda Nişancı tarafından yürütülen "*Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık*" çalışmasında 18-24 yaş arası gençlerin %11'inin Allah inancı olmadığı ve 18-24 yaş arası bireylerin %19'unun kendilerini "dindar değil" şeklinde tanımladığı görülmektedir.⁴¹ Yapıcı'ya göre gençlerin inanç biçimleri "geleneksel dindarlar", "inançlı sorgulayıcılar", "dargın inançlılar", "dine ilgisizler", "salt maneviyatçılar", "suskunlar", "şüpheliler/kararsızlık yaşayanlar", "deist yönelimliler" ve "ateistler" olmak üzere dokuz farklı kategoride değerlendirmek mümkündür. Deizm ve ateizmin artış göstermesine yönelik iddialar ise gençler arasında keskin bir ateizm ve deizm algısının olmadığı yönündedir. Zira Yapıcı çalışmasında elde ettiği veriler ışığında, kendilerini ateist

³⁷ Konda Araştırma Şirketi, *Toplumsal Değerler ve Gençlik Araştırma Raporu* (İstanbul: Konda Araştırma ve Danışmanlık, 2024), 14.

³⁸ Dilek Menküç, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Görüşleri Işığında Liselerde Deizm Düşüncesi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 108.

³⁹ Sibel Kandemir, *Lise Öğrencilerinde Ateizm ve Deizm Eğilimi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)* (Isparta: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 137.

⁴⁰ Berrin Güner, "Gençlerin Dini İnançları ve Deizme Yönelim Durumları: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Örneği", *Turkish Studies-Social Sciences* 16/5 (2021), 1831.

⁴¹ Zübeyir Nişancı, *Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık* (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2023), 30-38.

ya da deist olarak tanımlayan gençlerin zorda kaldıkları anda el açıp dua ederek inandıkları varlığa sığınmakta olduklarını tespit etmiştir.⁴² Bizim yapmış olduğumuz çalışmanın verileri son yıllarda yapılan diğer çalışmaların verilerine göre daha yüksek düzeyde deizm ve ateizm eğilimi göstergesine sahiptir. Ancak derinlemesine inanç, inanma ya da dinî eğilim çalışmaları ve farklı yöntemler ile bu durumun varlık derecesi tartışılmalıdır.

“H₂: Günümüz üniversite gençliğinde yoğa, meditasyon, reiki gibi yeni çağ hareketlerine pozitif düzeyde bakılmaktadır.” hipotezi çalışmanın verileri tarafından doğrulanmıştır. Çalışmaya katılım sağlayan üniversite gençliğinin %72,3’ü yoga, meditasyon, reiki gibi spiritüel pratiklere karşı olumlu tutum sergilemektedir. Literatürde bu konuda yapılan çalışmaların son yıllarda yoğunlaştığı ve nitel yöntem ile analiz edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Albayrak tarafından Adana Sahaja Yoga merkezi üzerine yapılan incelemede gençler, öğrenciler, öğretmenler, hemşireler ve orta yaştakilerin yoga ve meditasyon eğitimine yoğun katılım göstermekte olduğu, özellikle genç ve orta yaşta bulunan bireylerin katılım sağladığı görülmüştür. Katılımcılar, yoga ve meditasyon aracılığıyla kendilerini gerçekleştirme, özgüven kurma ve kazanma, huzurlu ve mutlu bir hayat sürme noktasında, bu inançların kendilerine yardımcı olduğunu düşünmektedir.⁴³ Gürbüz ve Aygül’ün yapmış olduğu çalışmada da katılımcıların yaş aralığının 23-45 arasında değiştiği genç katılımcıların Reiki, biyoenerji ve Access bars vb. uygulamalara daha fazla meyilli olduğu tespit edilmiştir. Reiki, biyoenerji ve Access bars uygulamalarının şifa, ağrı ve acıdan kurtulma amacıyla yoga, meditasyon ve hipnoz uygulamalarının ise zihinsel ve ruhsal olarak iyi olma amacıyla tercih edildiği görülmüştür.⁴⁴ Arıcı tarafından yapılan çalışmada ise bireylerin bu yeni inanç biçimlerini sıklıkla gerçekleştirmelerinin ardında yatan etmenlerin, kendilerine psikolojik, duygusal ve fiziksel olarak iyi geldiği yönündedir.⁴⁵

H₂ hipotezinde yer verilmemekle birlikte, yoga, meditasyon, reiki gibi spiritüel inançlara olan eğilimin cinsiyete göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre kadın katılımcıların yoga, meditasyon, reiki gibi spiritüel inançları erkek

⁴² Asım Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, *İlahiyat Akademi* 12 (Aralık 2020), 37.

⁴³ Kadir Albayrak, “Adana’da Uzakdoğu Kökenli Dinî ve Felsefî İnanışların İzdüşümleri: Sahaja Yoga ve Reiki Örneği”, *Erciyes Akademi* 35 (Özel sayı) (2021), 878.

⁴⁴ Gürbüz- Aygül, “Arayıştan Uyanışa, Şifadan Estetiğe Yeni Çağ İnançları”, 32.

⁴⁵ Handan Yalvaç Arıcı, “Modern Şifacılık Yönelimlerinden Enerji Şifacılığı Uygulamaları”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 11 (2021), 244.

katılımcılara oranla daha fazla gerekli buldukları görülmektedir. Nitekim bu bulgu literatür ile uyumludur. Albayrak'ın Adana Sahaja Yoga merkezi üzerine yaptığı incelemede de bu merkeze kadınların daha fazla ilgi gösterdiği tespit edilmiştir.⁴⁶ Cengiz vd. tarafından yapılan çalışmada spiritüel inancının olduğunu belirten katılımcıların %83'ünün kadın olduğu ve kadın katılımcıların '*spiritüellik meselesinin doğrudan daha dışıl olduğu*' görüşünü savunmakta olduğu görülmüştür. Yapılan görüşmeler sırasında alınan yanıtlardan hareketle kadınların deneyimledikleri toplumsal baskının, sıkışmışlık ve eksiklik hissinin, kadınların spiritüel arayışlarının nedenleri olarak belirtildiği tespit edilmiştir.⁴⁷

"H₃: Günümüz üniversite gençlerinde spiritüel iyi oluş düzeyi düşüktür. Cinsiyete, ekonomik düzeye ve dindarlık derecesine göre bu durum farklılaşmaktadır." hipotezinin ilk kısmı çalışmanın verileri tarafından yanlışlanmıştır. Katılımcıların SİÖÖ puan ortalamasının 106,57 olduğu, alınan puanın ölçek ortalaması olduğu, katılımcıların spiritüel iyi oluş düzeylerinin orta üstü değere sahip olduğu görülmektedir. Spiritüel iyi oluş ölçeği alt boyutlarına bakıldığında ise, aşkınlık ve doğayla uyum boyutu ortalama değerlerinin anomi boyutu ortalama değerlerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Üniversite gençlerinin spiritüelliği aşkın bir varlığa inanma ve doğaya yönelme anlamında yüksek yaşadığı, bilinmezlikten uzak durduğu görülmektedir. Gencer vd. tarafından SİÖÖ kullanılarak gençler üzerine yapılan çalışmaya göre de üniversite öğrencilerinin SİÖÖ puanlarının yüksek olduğu, aşkınlık ve doğayla uyum alt boyut puan ortalamalarının anomi alt boyutundan yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁴⁸ Benzer sonuçların Yılmaz'ın çalışmasında da ortaya çıktığı, aşkınlık ve doğayla uyum puanlarının yüksek, anomi puanlarının ise düşük olduğu görülmüştür.⁴⁹ Spiritüel anlamda iyi olma hali yaşamın bütün yönlerini kuşatan bir iyi oluş durumunu ifade etmektedir. Spiritüel anlamda iyi olan birey, kendi benliği, çevresi, doğa ve ilahi güç ile iletişime geçmekte ve bu iletişimi kendi öz varlığında hissetmektedir. Bu hissediş onun varoluşunu yapılandırmaktadır. Bu hissediş sayesinde insan kendi istikametine bir yön bulabilmektedir. Karşılaştığı zorluklarla bu hissediş sayesinde başa çıkabilmektedir.⁵⁰ Bu

⁴⁶ Albayrak, "Adana'da Uzakdoğu Kökenli Dinî ve Felsefî İnanışların İzdüşümleri: Sahaja Yoga ve Reiki Örneği", 878.

⁴⁷ Cengiz vd., *Türkiye'de Spiritüel Arayışlar, Deizm, Yoğa, Budizm, Meditasyon, Reiki vb.*, 216-229.

⁴⁸ Gencer vd., "Üniversite Öğrencilerinde Spiritüel İyi Oluş ve Toplumsal Cinsiyet Algısı", 724.

⁴⁹ Yılmaz, *Farklı Okul Türlerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Spiritüel İyi Oluş Düzeyleri ile Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 38.

⁵⁰ Hümeýra Nazlı Tan – Mualla Yıldız, "'Manevi İyi Oluş' Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tanımlanması", *Religious Studies/Dini Araştırmalar* 25/63 (2022), 471.

çalışmanın verileri üniversite öğrencilerinde spiritüel iyi oluş halinin orta düzeyde olduğunu göstermektedir.

H₃ hipotezinin ikinci kısmına baktığımızda: Cinsiyet değişkenine göre kadın (x:110,38) katılımcıların erkek (x:96,49) katılımcılara oranla kendilerini spiritüel anlamda daha fazla iyi hissettiklerini, iki grup arasında anlamlı düzeyde bir farklılık olduğunu söylemek mümkündür (p:0,00, p<0,05). Kadınların lehine olan bu sonuç literatür ile de uyumludur. Gencer vd.⁵¹ Yılmaz⁵² ve Karataş – Selçuk⁵³'un çalışmasında da benzer şekilde kadınlarından SİÖÖ puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu sonucu kadınların dine inanma, dindarlık algısının yüksek olması kavramları ile açıklamak mümkündür. Kadınların hem doğaları gereği hem de toplumsal anlamda onlara verilen roller gereği aidiyet duygusunun yüksek olması, onların manevi anlamda erkeklere oranla daha yüksek eğilimli olması üzerinde etkilidir demek mümkündür.

H₃ hipotezine ait diğer değişken ekonomik düzey değişkenine göre SİÖÖ düzeyinin orta ekonomik düzeye sahip olan üniversite gençlerinde daha yüksek, yüksek ekonomik düzeye sahip olan üniversite gençlerinde daha düşük olduğu, orta ekonomik düzeyden çok yüksek ekonomik düzeye gidildikçe SİÖÖ puan ortalamasının düştüğü tespit edilmiştir. Alt boyutlar açısından orta ve yüksek düzeyde ekonomik durum ile aşkınlık boyutu arasında anlamlı düzeyde farklılık tespit edilmiş, doğayla uyum ve anomi boyutu ile anlamlı düzeyde farklılık tespit edilmemiştir. Spiritüel iyi oluş halinin ekonomik refah arttıkça düştüğü görülmektedir. Ekonomik refahın bireye verdiği her şeyi satın alabileceği düşüncesi kişiyi bu dünya işlerine ve bu dünyaya ait olana daha fazla çekebilmektedir. Ya da ekonomik anlamda alt ve orta sınıfa mensup olan bireyler, ekonomik yoksunluk duygusunu hafifletmek için manevi olana yönelebilmektedir.

H₃ hipotezinin son kısmı dindarlık değişkenine göre, dinle hiç ilgisi olmayan düzeyden çok dindar düzeye gidildikçe SİÖÖ puan ortalamasının arttığı görülmüştür. Alt boyutlar açısından dindarlık derecesi ile aşkınlık, doğayla uyum ve anomi boyutu arasında da farklılık tespit edilmiştir (p:0,00, p<0,05). Dindarlık arttıkça aşkınlık ve doğayla uyum

⁵¹ Gencer vd., "Üniversite Öğrencilerinde Spiritüel İyi Oluş ve Toplumsal Cinsiyet Algısı", 724-725.

⁵² Yılmaz, *Farklı Okul Türlerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Spiritüel İyi Oluş Düzeyleri ile Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 38-39.

⁵³ Zeki Karataş- Ozan Selçuk, "Üniversite Öğrencilerinin Manevi İyi Oluşlarının Açıklanmasında Psikolojik Esneklik ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü", *Üniversite Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2023), 41.

boyutu ortalamaları artarken anomi boyutu ortalamalarının azaldığı tespit edilmiştir. Dindar bireyler, aşkın bir varlığa inanma ve kendi ile doğa arasında ilişki kurma noktasında daha iyi düzeyde iken dinden uzak bireylerin anomi ve bilinmezliğe yönelik tutumu daha yüksektir. Bizim çalışmamıza benzer şekilde Karataş ve Selçuk'un yapmış olduğu çalışmada da dinî inançtan uzak öğrencilerin manevi iyi oluş düzeylerinin dinî inancı olan ve dinî emirleri düzenli ya da sık sık yerine getiren öğrencilere göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir.⁵⁴ Bu noktada bir dine inanmanın bireyin manevi iyi oluşuna olumlu yönde etki ettiği, bireyi bilinmezlik, mutsuzluk ve yalnızlığa iten olumsuz duygulardan uzaklaştırdığı ve çevresiyle daha uyumlu olmasını katkı sağladığını söylemek mümkündür.

"H₄: Günümüz üniversite gençlerinde hedonizm anlayışı yüksektir. Cinsiyete, ekonomik düzeye ve dindarlık derecesine göre bu durum farklılaşmaktadır." hipotezi çalışmanın verileri tarafından doğrulanmıştır. Üniversite gençliğinin hedonizm ölçeği toplam puan ortalamasının 71,29 olduğu, ölçek orta değerinin üzerinde olduğu ve katılımcıların hedonizm düzeylerinin orta üstü değere sahip olduğu görülmektedir. Hedonizm ölçeği alt boyutları açısından da sahip olunan ortalama değerlerin yüksek olduğu görülmektedir. Şengül'ün⁵⁵ hedonizm ölçeği ile yaptığı çalışmasında üniversite gençlerinin 64,46 puana sahip olduğu, 2021 yılından bu yana üniversite öğrencilerinin haz eğilimlerinde yükseliş olduğu tespit edilmiştir.

H₄ hipotezinin ikinci kısmına baktığımızda: Cinsiyet değişkenine göre kadın katılımcılar ile erkek katılımcılar arasında anlamlı düzeyde farklılık tespit edilmemekle birlikte kadın katılımcıların hedonik tüketim ve mutlu yaşam düzeylerinin erkeklerden daha fazla olduğu, erkek katılımcıların ise cinsellik ve alkol kullanımı ile maddiyat düzeyinin kadınlara oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Kadın katılımcıların tüketim toplumunda reklam, moda, sosyal medya kanallarının da etkisiyle hedonizmi tüketim boyutunda daha fazla yaşadığı ve Marcuse'un⁵⁶ deyişiyle sahte ihtiyaçlara daha fazla kapıldığını söylemek mümkündür. Yeniçağda artık "*İhtiyaçlar ve ihtiyaçların giderilmesi arasındaki geleneksel ilişki tersine dönmüş, tatmin vaadi ve umudu, tatmin edileceği vaat edilen*

⁵⁴ Karataş-Ozan, "Üniversite Öğrencilerinin Manevi İyi Oluşlarının Açıklanmasında Psikolojik Esneklik ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü", 43.

⁵⁵ Fatma Nur Şengül, *Gençlik, Hedonizm ve Din*, (Ankara: Akademisyen Yayınevi, 2021), 181.

⁵⁶ Herbert Marcuse, *Tek Boyutlu İnsan*, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınevi, 2010), 22.

ihyaıçtan önce gelmiş ve her zaman, mevcut ihtiyaçtan daha yoğun ve çekici hale dönüşmüştür."⁵⁷ Erkeklerin ise hedonizmi cinsellik ve maddi güce sahip olma noktasında yaşadıkları görölmektedir.

H₄ hipotezine ait diğer değişken olan ekonomik düzey değişkenine göre ise düşük ekonomik düzeyden çok yüksek ekonomik düzeye gidildikçe hedonizm eğiliminin artış gösterdiği tespit edilmiştir. Ekonomik durum iyileştikçe cinsellik ve alkol kullanım düzeyinin arttığı, aynı şekilde toplumsal ve dinî kısıtlamalara önem vermeme düzeyinin artış gösterdiği görölmektedir. Sosyo-ekonomik düzey ile hedonizmin doğrudan ilişki içinde olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmada, ekonomik güce sahip olma durumunun, zevklerin incelmesine, ihtiyaçların arzu ve haz amacıyla yapılmasına, haz veren eylemlere meyledilmesine etki eden bir faktör olarak karşımıza çıktığı görölmektedir.

H₄ hipotezine ait son değişken; dindarlık değişkenine göre dinle hiç ilgisi olmayan düzeyden çok dindar düzeye doğru gidildikçe hedonizm eğiliminin düştüğü tespit edilmiştir. Hedonizm ölçeği alt boyutları açısından bakıldığında kendisini dinle hiç ilgisi olmayan şekilde tanımlayan üniversite gençlerinden kendisini çok dindar olarak tanımlayan üniversite gençlerine doğru gidildikçe hedonik tüketim, cinsellik ve alkol kullanımı, maddiyat ve toplumsal ve dinî kısıtlamalara önem vermeme düzeylerinin yükseldiği görölmektedir (p:0,00, p<0,05). Bu nokta din ve dindarlığın bireyin hazcı eğilimlere kaymasını engellediği, bireyi, nefsinin istek ve arzularından uzaklaştırdığını söylemek mümkündür. Bu durum için Kur'an'ı Kerim'den "*Kendi heva ve hevesini ilah edineni gördün mü?*"⁵⁸ ayetini örnek vermek mümkündür. Kur'an, akıl ve iradenin hevaya bu şekilde teslim oluşunu hevayı ilah edinme olarak nitelemektedir. Heva ve arzusunu ilah edinen bireylerin Kur'an'ı Kerim tarafından kınandığı görölmektedir. Kişi davranışlarının belirleyicisi olan ilahi rehberden koptuğu ya da uzaklaştığı anda kendi heva, istek ve arzularına meyledebilir. Heva kişiyi kötü isteğe sevk edebilir ve hevasına uyan kimse, şehvet, öfke, kin, hırs, nankörlük, ümitsizlik gibi olumsuz duygulara kayabilir ve ayrıca şirkin, inkârın, hazcılığın/shahvet düşkünlüğünün ve zulmün bir arada bulunduğu bir dalâlete de

⁵⁷ Zygmunt Bauman, *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, çev. Abdullah Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012), 85.

⁵⁸ el-Furkân 25/43.

düşebilir.⁵⁹ Nitekim dindarlığın hazcılığa meyiletme üzerinde sınırlandırıcı bir yönünün olduğunu söylemek mümkündür.

“H₅: Hedonizm ile spiritüellik arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Günümüz üniversite gençlerinde hedonizm anlayışı arttıkça spiritüel iyi oluş düzeyi düşmektedir.” hipotezi çalışmanın verileri tarafından doğrulanmıştır. Spiritüel iyi oluş ile hedonizm arasında ters yönlü orta düzeyli ($r: -.367$) ve anlamlı bir ilişkinin olduğu gözlemlenmektedir ($p < .01$). Bu sonuç, spiritüel iyi oluş düzeyi arttıkça hedonizm düzeyi azalmakta şeklinde yorumlanabilir. Anlam ve haz arayışının üniversite gençleri üzerinde birlikte var olmadığı, birisi var ise diğerinin düşmeye başladığını söylemek mümkündür. Sonuç olarak spiritüel iyi oluş hazcılığı sınırlandırmaktadır.

---

⁵⁹ Kadir Polater, “Kur’ân-ı Kerîm’e Göre Hevâ Kavramı ve Dalâletteki Rolü”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (Aralık 2003), 298.

Kaynakça / References

- Albayrak, Kadir. "Adana'da Uzakdoğu Kökenli Dinî ve Felsefî İnanışların İzdüşümleri: Sahaja Yoga ve Reiki Örneği". *Erciyes Akademi* 35 (Özel sayı, 2021), 874-893. <https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.984223>
- Bauman, Zygmunt. *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Can, Abdullah. *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi, 2019.
- Cengiz, Kurtuluş vd., *Türkiye'de Spiritüel Arayışlar, Deizm, Yoğa, Budizm, Meditasyon, Reiki vb.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2023.
- Düzgüner, Sevde. *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışı Örneğinde Türkiye ve Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*. Isparta: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Ekşi, Halil – Kardaş, Selami. "Spiritual Well-Being: Scale Development and Validation", *Spiritual Psychology and Counseling*, 2 (2017), 73-88. <http://dx.doi.org/10.12738/spc.2017.1.0022>
- Gencer, Nevzat vd. "Üniversite Öğrencilerinde Spiritüel İyi Oluş ve Toplumsal Cinsiyet Algısı". *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/2 (Aralık 2021), 717-750. <https://doi.org/10.14395/hid.951202>
- Gül, Fikri. "İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14 (Mart 2013), 17-21.
- Güner, Berrin. "Gençlerin Dini İnançları ve Deizme Yönelim Durumları: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Örneği". *Turkish Studies-Social Sciences* 16/5 (2021), 1831. 1825-1840. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.50805>
- Güner, Feride. " Spiritüel Bir Piyasa ve Uzlaşma Alanı Olarak Pop Tasavvuf". *Moment Dergi*, 10/2, 354-383. <https://doi.org/10.17572/mj2023.2.354-383>
- Gürbüz, Gamze - Aygül, Hasan Hüseyin. "Arayıştan Uyanışa, Şifadan Estetiğe Yeni Çağ İnançları". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/43 (Haziran 2021), 19-51. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.872353>.
- Kandemir, Sibel. *Lise Öğrencilerinde Ateizm ve Deizm Eğilimi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)*. Isparta: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Karataş, Zeki - Selçuk, Ozan. "Üniversite Öğrencilerinin Manevi İyi Oluşlarının Açıklanmasında Psikolojik Esneklik ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü". *Üniversite Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2023), 37-46. <https://doi.org/10.32329/uad.1112809>
- Kesmen, Berna. *Gençlerdeki Hazcılığa (Hedonizm) Psikolojik ve Manevi Yaklaşım*. Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Sözlüğü*. Adana: Karahan Kitapevi, 2016.
- Kirman, Mehmet Ali. *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi*. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010.
- Konda Araştırma Şirketi. *Toplumsal Değerler ve Gençlik Araştırma Raporu*. İstanbul: Konda Araştırma ve Danışmanlık, 2024.

- Köse, Ali. "Sekülerleşme Teorileri Bağlamında Türkiye'de Din ve Modernleşme". *Laik Ama Kutsal*. ed. Ali Köse. 11-18. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006.
- Luckmann, Thomas. *Görünmeyen Din*. çev. Ali Coşkun vd. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.
- Marcuse, Herbert. *Tek Boyutlu İnsan*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 2010.
- Menküç, Dilek. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Görüşleri Işığında Liselerde Deizm Düşüncesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Nazlı Tan, Hümevra – Yıldız, Mualla "'Manevi İyi Oluş' Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tanımlanması". *Religious Studies/Dini Araştırmalar* 25/63 (2022), 447-476. <https://doi.org/10.15745/da.1175149>
- Nişancı, Zübeyir. *Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık*. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2023.
- Nurkan, Adem. *Yetişkinlerin Spiritüel İyi Oluş Düzeyleri İle Bağlanma Stilleri ve Olumlu Sosyal Davranış Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Özkan, Ali Rafet. *Kıyamet Tarikatları: Yeni Dini Hareketler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.
- Polater, Kadir. "Kur'an-ı Kerim'e Göre Hevâ Kavramı ve Dalâletteki Rolü". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (Aralık 2003), 258-295.
- River, George. *Spiritüelizm, New Age ve Modern Spiritüellik*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2023.
- Şengül, Fatma Nur – Aydınalp, Halil. "Yeni Bir Gençlik Tipolojisi ve Ölçek Denemesi: Hedonist Gençlik". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 1/50 (2021), 124-138. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.928671>
- Şengül, Fatma Nur. *Gençlik, Hedonizm ve Din*. Ankara: Akademisyen Yayınevi, 2021.
- Tekin, Mustafa. *Din Sosyolojisinin 200'ü*. Ankara: Otto Yayıncılık, 2019.
- Uğurluoğlu, Dilruba – Erdem, Ramazan. "Travma Geçiren Bireylerin Spiritüel İyi Oluşlarının Travma Sonrası Büyümeleri Üzerine Etkisi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21/3 (2019), 833-858. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.507731>
- Varlık, Sevdener. *Türkiye'de Din Dışı Spiritüel Akımlar Üzerine Bir Araştırma*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yalvaç Arıcı, Handan. "Modern Şifacılık Yönelimlerinden Enerji Şifacılığı Uygulamaları". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 11 (2021), 233-267. <https://doi.org/10.53112/tudear.904255>
- Yapıcı, Asım. "Küreselleşen Dünyada Gençlik ve Gençlerde Dini Hayat", *Peygamber ve Gençlik* ed. Elif Erdem ve Hale Şahin. 83-97. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Yapıcı, Asım. "Şüphe ve İnanç Kıskaçında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları". *İlahiyat Akademi* 12 (Aralık 2020), 1-44.
- Yılmaz, Özden. *Farklı Okul Türlerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Spiritüel İyi Oluş Düzeyleri İle Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Yücedağ, İbrahim - Demir, Ali Eren. "Performans Toplumunda Mutluluk Endüstrisi ve Spiritüellik". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (Haziran 2024), 6-26. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1413220>.